

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.08.057>

УДК 336.143: 336.27

JEL: H12, H54, H62, H63

В.П. КУДРЯШОВ, д-р екон. наук, проф.,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач Відділення управління державними фінансами
Науково-дослідний фінансовий інститут
ДННУ «Академія фінансового управління»
бул. Миколи Міхновського, 38, 01014, Київ, Україна
e-mail: kvp.kudrya@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4801-3620>

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ І ДЖЕРЕЛА ЙОГО ПОКРИТТЯ

Розроблено концептуальні положення щодо змісту дефіциту державного бюджету та його використання в управлінні бюджетними операціями, формування витрат бюджету (не перекритих доходами), а також мобілізації ресурсної бази для їх покриття. Розкрито особливості фінансування дефіциту державного бюджету України в умовах протидії військовій агресії РФ і подолання її наслідків.

Ключові слова: дефіцит державного бюджету; видатки бюджету; бюджетні витрати; доходи державного бюджету; ресурсна база покриття дефіциту бюджету; державні запозичення; неборгові джерела покриття дефіциту бюджету.

Питання щодо розробки й виконання державного бюджету на основі використання механізмів його збалансування є досить важливими для практики державного управління. Застосовуються різні підходи для досягнення рівноваги між витратною і дохідною частинами бюджету. До їх складу відносяться коригування обсягу видатків на основі бюджетних програм, забезпечення дохідної бази для їх покриття, внесення змін до надання і повернення кредитів з бюджету, перегляд обсягів міжбюджетних трансфертів

Ц и т у в а н н я: Кудряшов, В. (2025). Дефіцит державного бюджету і джерела його покриття. *Економіка України*. 68. 08(765). 57-75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.08.057>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

та ін. Водночас використовуються й непрямі механізми для вирішення таких завдань, до складу яких відноситься зведення бюджету з дефіцитом.

У практиці державного управління збалансування державного бюджету за умов допущення дефіциту набуло досить значного поширення. Питанням управління виконанням державного бюджету, що зводиться з дефіцитом, приділяється значна увага з боку вітчизняних і зарубіжних науковців. Водночас бракує спеціальних досліджень щодо формування загальних витрат (у рамках бюджету в цілому) за допущення дефіциту, фінансового покриття тієї частини видатків, які віднесені до дефіциту, умов збалансування витратної та ресурсної частин бюджету, використання джерел залучення коштів понад обсяги доходів до бюджету для вирішення таких завдань, упровадження механізмів мобілізації додаткових надходжень, впливів дефіциту на формування і виконання державного бюджету в цілому.

Проблеми зведення державного бюджету з дефіцитом і впливу таких операцій на стан фінансової системи країни є предметом дослідження багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У цьому контексті можна назвати таких учених, як С. Марченко (2022), С. Гасанов (2023), Т. Єфименко (2023), І. Лютий (2020), Т. Богдан та І. Богдан (2023), З. Хасан (2019), Ю. Радіонов (2023), А. Буряченко із співавторами (2023), А. Міан та ін. (2022).

Наукові дослідження спрямовано на розкриття досить широкого спектра проблем щодо необхідності зведення державного бюджету з дефіцитом, впливів такої політики на розвиток економіки і вирішення завдань у соціальній сфері, виконання державних програм, динаміку макроекономічних показників, упровадження фіскальних правил, управління державним боргом, застосування програм фіскальної консолідації та багатьох інших питань. Водночас проведення аналізу виконання державного бюджету потребує уточнення концептуальних підходів до визначення змісту бюджетного дефіциту та його використання в практиці управління бюджетними операціями. Зокрема, має бути уточнене поняття «дефіцит державного бюджету», його значення в проведенні фіскальної політики, упровадження в умовах надзвичайних ситуацій, окреслення джерел покриття дефіциту. Вирішення таких проблем стає важливим для практики державного управління, але при цьому вони залишаються недостатньо дослідженими.

Отже, **мета статті** — розробити концептуальні підходи до визначення змісту дефіциту державного бюджету, його використання в управлінні бюджетними операціями, залучення ресурсної бази для його забезпечення, а також особливостей фінансування дефіциту бюджету в умовах війни в Україні.

Управління формуванням і виконанням державного бюджету значно ускладнилося під час війни і супроводжуватиметься труднощами в період відновлення України. Однією з найгостріших проблем є зведення бюджету з дефіцитом. Операції з його допущення, покриття витрат, не покритих доходами бюджету, обмеження впливів таких змін на динаміку макроекономічних показників, утримання стабільного стану державних фінансів і стійкості державного боргу потребують поглибленого наукового аналізу.

Управління операціями публічних бюджетів допускає застосування різних способів формування й виконання державного бюджету. За сприятливих економічних умов доходи можуть перевищувати видатки, що дозволяє зводити бюджет з профіцитом. Виникає надлишок залученого понад обсяги видатків ресурсу, що складає додаткові надходження, які можуть використовуватись у наступні періоди. Водночас бюджет може зводитись і з дефіцитом, що означає допущення перевищення видатків над доходами, залученими для їх покриття. Використання такого варіанта управління бюджетними операціями не означає порушень принципу збалансованості державного бюджету, проте за таких умов дотримання балансу здійснюється в більш складних формах, а тому зведення бюджету з дефіцитом доцільно віднести до особливої моделі (у рамках проведення бюджетної політики) формування й виконання публічного бюджету.

Протягом останніх років державні бюджети різних країн, як правило, зводяться не з нульовим сальдо, або профіцитом, а з перевищенням витрат над мобілізованими для їх покриття доходами. Такі особливості є характерними як для сектору загального державного управління в цілому, так і для територіальних утворень (штатів), а також бюджетів місцевого самоврядування. У сучасних умовах прийняття бюджету з дефіцитом виявилось основним напрямом формування й виконання публічних бюджетів у переважній більшості країн світу. По суті, відбувся перехід від збалансування публічних бюджетів на основі допущення профіциту, або нульового сальдо, до ухвалення бюджету з дефіцитом на постійній основі (табл. 1).

Перехід до зведення бюджетів сектору загального державного управління з дефіцитом відзначається в усіх групах країн, а також у рамках інтеграційних союзів, у різних регіонах і окремих державах. Так, протягом аналізованого періоду дана практика є поширеною в ЄС, США, Великій Британії, Китаї, Японії, Індії, Бразилії, Мексиці та інших державах. Що ж стосується зведення бюджетів з профіцитом, або нульовим сальдо, то такі випадки виявляються рідко.

У ЄС з 2019 по 2023 р. загальні показники сальдо бюджетів держав-членів мали від'ємні значення. Обсяги дефіциту коливалися від 0,5 до 6,7 % ВВП.

Таблиця 1. Фіскальний баланс сектору загального державного управління в період 2019—2026 рр. (прогноз), % до ВВП

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Світ у цілому	-3,6	-9,5	-6,3	-3,9	-5,5	-4,9	-4,7	-4,5
Розвинуті країни	-3,0	-10,2	-7,2	-3,1	-5,6	-4,4	-4,2	-3,9
Країни з ринками, що формуються, і країни, що розвиваються	-4,4	-8,5	-5,9	-4,9	-5,4	-5,5	-5,3	-5,2

Джерело: адаптовано автором за: Fiscal Policy in the Great Election Year. April 2024. Full Report. P. 4. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/04/17/fiscal-monitor-april-2024> (дата звернення: 10.04.2025).

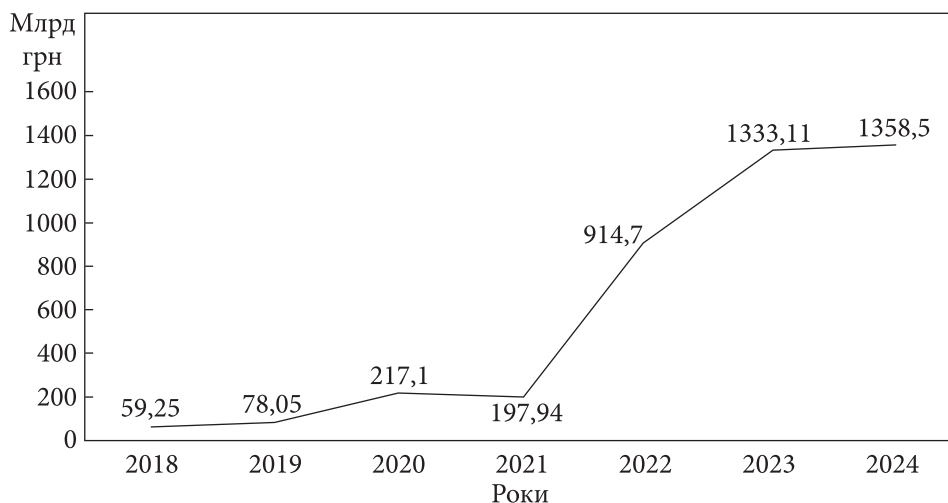

Рис. Динаміка показників дефіциту державного бюджету України у 2018—2024 рр., млрд грн

Джерело: побудовано автором за: Виконання державного бюджету України. *Мін-фін.* 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2024/> (дата звернення: 02.05.2025).

За підсумками 2023 р., найбільш високими виявилися показники бюджетного дефіциту в Італії (7,2 % ВВП), Угорщині (6,7 %), Франції (5,5 %). У переважній більшості інших країн ЄС бюджети також зводилися з дефіцитом. Виняток становили лише Данія, Ірландія, Кіпр і Португалія, де відзначалися показники профіциту державних бюджетів¹. Тільки деякі країни Євросоюзу змогли уникнути дефіцитів бюджетів у окремі періоди (Болгарія, Чехія, Данія, Німеччина, Естонія, Ірландія, Греція, Хорватія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Австрія, Португалія, Словенія, Швеція). Водночас, починаючи з 2020 р., переважна їх частина зводила національні бюджети з дефіцитом. При цьому його рівень сягав від 3 до 10 % ВВП².

В Україні протягом останніх років відзначалося різке зростання показників дефіциту державного бюджету (рисунок), що, зокрема, у 2020—2021 рр. було викликане необхідністю фінансового забезпечення заходів з подолання впливів пандемії COVID-19. Рівень дефіциту відносно ВВП складав у 2019 р. 1,96 %, у 2020 р. — 5,18 %, а у 2021 р. — 3,63 %. Таким чином, мало місце перевищення рівня бюджетного дефіциту, який був установлений фіскальними правилами. Найбільш різкі зміни показників обсягу бюджетного дефіциту виявилися протягом першого періоду (2022—2023 рр.) збройної агресії РФ проти України. Так, у 2022 р. загальна сума дефіциту бюджету (відносно поперед-

¹ Government deficit/surplus, debt and associated data. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10dd_edpt1/default/table?lang=en&category=gov.gov_gfs10.gov_10dd (дата звернення: 02.05.2025).

² General government deficit/surplus. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00127/default/table?lang=en&category=t_gov.t_gov_gfs10.t_gov_dd (дата звернення: 02.05.2025).

нього року) збільшилася в 4,62 разу, а у 2023 р. — на 45,74 %. Показники дефіциту відносно ВВП у 2022 р. сягнули 17,62 %, а у 2023 р. — 20,39 %. У 2024 р. обсяги бюджетного дефіциту залишалися високими. Отже, в умовах війни необхідним стало допущення виконання державного бюджету з таким рівнем бюджетного дефіциту, якого не відзначалося протягом останніх років.

У зарубіжній науковій літературі містяться різні визначення змісту бюджетного дефіциту. Зокрема, експерти ОЕСР виокремлюють загальний дефіцит бюджету сектору загального державного управління (general government deficit) на основі розрахунків балансу витрат і доходів, що здійснюються урядом (включаючи капітальні витрати й доходи). У випадках, коли доходи перевищують витрати, має місце чисте кредитування (net lending), що є свідченням того, що бюджет зводиться з профіцитом, а тому уряд може надавати фінансові ресурси іншим секторам економіки. За умов перевищення витрат над доходами виникає необхідність у чистих запозиченнях (net borrowing), що відображає виникнення дефіциту фінансових ресурсів, а тому уряд має потребу в їх залученні від інших секторів економіки³.

У Бюджетному кодексі України⁴ дефіцит державного бюджету зводиться до перевищення його видатків над доходами (з урахуванням різниці між наданням і поверненням кредитів). Проте таке визначення відображає лише кількісні співвідношення між видатковою й дохідною частинами бюджету (запланована сума видатків перевищує обсяги мобілізованих до державного бюджету доходів). При цьому не враховуються важливі якісні зміни, яких набуває виконання державного бюджету за умов допущення такого перевищення.

Визначення змісту дефіциту бюджету як перевищення видатків над доходами є не зовсім коректним, адже поняття дефіциту відображає, як правило, нестачу, а не перевищення певного показника відносно прийнятого порівняльного індикатора. Тому більш доцільним є зведення змісту дефіциту державного бюджету до недостатності доходів, залучених для покриття запланованої суми видатків (протягом бюджетного періоду). Але за такого підходу виникає питання щодо можливостей прийняття такого бюджету і впровадження його в практику державного управління, оскільки виникають завдання із забезпечення фінансовими ресурсами тієї частини видатків, яка не покривається доходами.

Слід звернути увагу й на те, що ухвалення бюджету з дефіцитом передбачає визнання факту не лише недостатності доходів для покриття видатків, а й необхідності залучення додаткового ресурсу для покриття такої нестачі. Такі надходження не отримуються на основі збільшення доходів, їх мобілізація здійснюється з використанням джерел, що не відносяться до формування доходів. Залучення коштів для забезпечення таких надходжень передбачає впровадження особливих механізмів та інструментів у

³ General Government Deficit. *OECD*. 2022. URL: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/general-government-deficit.html> (дата звернення: 02.05.2025).

⁴ Бюджетний кодекс України, ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

рамках як виконання державного бюджету, так і проведення перетворень у позабюджетній сфері. Водночас слід ураховувати, що додатковий ресурс залучається до складу державного бюджету для не тільки покриття бюджетного дефіциту, а й вирішення багатьох інших завдань, зокрема погашення державних боргових зобов'язань, придбання цінних паперів у державну власність, накопичення коштів на казначейському рахунку для використання в наступні періоди тощо.

Для визначення особливостей управління бюджетом, зведеним з дефіцитом, слід ураховувати такі положення:

1) дефіцит державного бюджету виникає за умов недостатності мобілізованих доходів до бюджету для покриття видатків, а тому потребує залучення додаткового ресурсу;

2) мобілізація додаткових коштів здійснюється на основі застосування боргових механізмів та інструментів мобілізації фінансового ресурсу;

3) надходження (отримані понад обсяги мобілізованих доходів) використовуються не лише для покриття видатків, не покритих доходами, а й для фінансування інших витрат у ході виконання державного бюджету.

За визначенням зарубіжних науковців, дефіцит публічного бюджету виникає за умов, коли витрати уряду перевищують залучені доходи (податкові надходження та інші кошти). У разі допущення дефіциту для мобілізації недостатньої суми фінансових ресурсів здійснюється розміщення державних запозичень. Дефіцит державного бюджету фінансується за рахунок продажу державних облігацій⁵. У даному положенні акцентується, що зведення бюджету з дефіцитом викликано тим, що сума мобілізованих до державного бюджету доходів є недостатньою для покриття запланованих видатків, тому обсяги ресурсної бази потребують збільшення, яке реалізується з використанням інших джерел, зокрема, отриманих на основі розміщення запозичень. Проте розширення ресурсної бази здійснюється не лише за рахунок розміщення державних запозичень (що не відзначено в даному положенні), а й передбачає використання інших (відмінних від запозичень) механізмів мобілізації ресурсів.

Таким чином, дефіцит бюджету зводиться до недостатності доходів для покриття запланованих витрат, а тому невід'ємною умовою збалансування таких операцій є залучення додаткового ресурсу, яке відбувається на основі використання джерел, відмінних від отримання доходів, що досягається завдяки впровадженню особливих механізмів та інструментів.

Розрізняють циклічний дефіцит і структурний дефіцит державного бюджету. Циклічний дефіцит виникає, коли видатки перевищують надходження в умовах рецесії (через короткострокові зміни економічної активності). У період кризи відзначається зменшення обсягів мобілізованих доходів, натомість зростають витрати. Такий дефіцит, як правило, має тимчасовий ха-

⁵ Keep M. The budget deficit: a short guide. House of Commons Library. *UK Parliament*. 2025. Jan 17. 11 p. P. 2, 5. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06167/SN06167.pdf>

ракти і зникає після подолання наслідків кризи. Структурний дефіцит виникає тоді, коли витрати бюджету перевищують доходи постійно (не залежно від спаду економіки), навіть коли економіка перебуває в стані зростання, а рівень зайнятості є високим. Структурний дефіцит — це дефіцит, що не залежить від стадії економічного циклу⁶.

Зведення бюджету з дефіцитом у більшості випадків висвітлюється з негативної сторони, оскільки зростання його показників призводить до збільшення державної заборгованості й посилення тиску на виконання бюджетних програм протягом майбутніх періодів. Проте такий підхід є одностороннім. Дефіцит державного бюджету недоцільно відносити лише до негативних факторів розвитку державних фінансів. За умов виваженого застосування такого бюджетного механізму досягаються позитивні впливи на розвиток економіки і вирішення соціальних завдань.

Зведення бюджету з дефіцитом здійснюється з урахуванням різних сценаріїв розвитку країни. Важливого значення така політика набуває в умовах прийняття курсу на розширення державних функцій, спрямованих на розв'язання завдань довго- або середньострокового характеру. До їх складу відноситься забезпечення стабільного і поступального розвитку країни на основі впровадження державних інвестиційних проєктів, що потребують додаткового бюджетного фінансування, зокрема збільшення інвестиційної діяльності з метою прискорення економічного зростання, упровадження нових механізмів соціальної підтримки населення, ухвалення розширених програм реформування розвитку країни. До завдань фіскальної політики віднесено також підтримку економічного зростання шляхом створення середовища, що забезпечує активізацію інвестицій, використання інновацій і створення робочих місць (за умови утримання контролю за інфляцією на основі державних витрат і оподаткування).

Важливого значення впровадження бюджетного дефіциту набуває в разі виникнення надзвичайних або складних ситуацій, які потребують негайного вирішення на основі розширення державних функцій. Зведення бюджету з дефіцитом дозволяє розв'язувати цілий ряд завдань фіскальної політики, до яких належать фінансування заходів попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій (землетруси, повені, епідемії, війни), подолання наслідків економічних криз, вирішення завдань щодо різкого загострення соціальної ситуації у державі тощо.

Зведення державного бюджету з дефіцитом, як правило, здійснюється в умовах проведення експансивної фіскальної політики (зменшення рівня оподаткування і збільшення бюджетних витрат на інфраструктуру та інвестиції для підтримки економічного зростання). Використання дефіциту є фактором збільшення сукупного попиту (через зростання бюджетних витрат)⁷.

⁶ Budget Deficit. *Vaia*. URL: <https://www.vaia.com/en-us/explanations/macroeconomics/macroeconomic-policy/budget-deficit/> (дата звернення: 07.04.2025).

⁷ Loo A. Budget Deficit. *CFI*. 2024. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/budget-deficit/#:~:text=Fiscal%20policy,capital%20and%20boost%20economic%20growth> (дата звернення: 18.04.2025).

Слід також ураховувати, що дефіцит бюджету впливає на динаміку показників розвитку економіки (процентні ставки, бюджетні витрати, приватне споживання, приватні інвестиції, державні й приватні заощадження тощо)⁸.

За визначенням науковців МВФ, використання бюджетного дефіциту має враховувати такі параметри: його обсяги, рівень державного боргу, стан розвитку економіки, державну політику. Допущення дефіцитних витрат може сприяти вирішенню короткострокових завдань, а також мати довгострокові наслідки. Водночас дефіцитні витрати здатні збільшувати державний борг, що стає фактором зростання процентних платежів (перенесення навантаження на майбутні періоди), а також негативно впливати на економічне зростання (внаслідок зниження схильності інвесторів до вкладень капіталів у країну з високими показниками боргу). Ефективне управління державним бюджетом передбачає знаходження балансу між стимулюванням економічного зростання і підтримкою економічної стабільності⁹.

Водночас зростання показників дефіциту державного бюджету може негативно впливати на макроекономічні показники (процентні ставки, рівень інфляції, а також державних запозичень), збільшення навантаження на оподаткування, а також зниження частки приватного сектору в економіці¹⁰. У свою чергу, зміни макроекономічних показників впливають на проведення бюджетних операцій. Зокрема, при розробленні й виконанні державного бюджету необхідно враховувати значення динаміки показників банківського кредиту, небанківських внутрішніх і зовнішніх запозичень для фінансування операцій уряду (впливи на сукупний попит, ціни, процентні ставки, обмінні курси), а також зовнішні операції. Високі структурні дефіцити, зростання державного боргу, вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем зумовили необхідність упровадження програм фіскальної консолідації у багатьох країнах світу¹¹.

Таким чином, зведення державного бюджету з дефіцитом дозволяє вирішувати цілий ряд проблем, до яких відносяться збільшення видатків понад обсяги мобілізованих доходів, залучення до фінансування непокритої частини видатків ресурсу, отриманого з інших джерел, передбачених бюджетним законодавством. Водночас мають місце і негативні сторони застосування механізмів бюджетного дефіциту щодо розвитку економіки й підтримки фінан-

⁸ Stelian D. Classic and modern theories regarding budget balance. *Ideas*. URL: <https://ideas.repec.org/a/iem/imptrs/v7y2015id282200009382107.html>

⁹ The Impact of Deficit Spending on Government Budgets: A Guide for Public Financial Management Professionals. *FreeBalance*. 2022. Aug 22. URL: <https://freebalance.com/en/blog/economic/the-impact-of-deficit-spending-on-government-budgets-a-guide-for-public-financial-management-professionals/> (дата звернення: 18.04.2025).

¹⁰ How important is the budget deficit? *Economics Help*. 2022. Jun 26. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/7072/economics/how-important-is-the-budget-deficit/> (дата звернення: 02.05.2025).

¹¹ The Impact of Deficit Spending on Government Budgets: A Guide for Public Financial Management Professionals. *FreeBalance*. 2022. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/pam/pam49/pam4903.htm> (дата звернення: 02.05.2025).

свої стабільності. Отже, на наш погляд, більш доцільним є постановка завдань не скорочення дефіциту за будь-яких умов, а його утримання на рівні, який дозволить забезпечувати найбільш високий (достатній) потенціал економічного зростання, підвищення рівня життя громадян за умов недопущення надмірного навантаження на бюджетну (або в цілому фінансову) систему країни і перенесення зростання навантаження на майбутні періоди.

Прийняття бюджету з дефіцитом передбачає внесення значних змін до бюджетних витрат. Згідно з Бюджетним кодексом України, до складу витрат бюджету відносяться видатки державного бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення державного боргу, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів¹². Допущення дефіцитного фінансування державного бюджету передбачає розподіл його витрат за джерелами їх покриття. Частина видатків (з урахуванням кредитування) забезпечується мобілізованими доходами. Що ж стосується видатків, не охоплених доходами, то їх покриття потребує залучення ресурсу понад отримані доходи. Мобілізація такого ресурсу здійснюється на основі залучення нових джерел і впровадження особливих механізмів їх забезпечення¹³.

Проведення збалансування державного бюджету за умов зведення його з дефіцитом передбачає передання частини видатків державного бюджету до покриття фінансовими ресурсами за рахунок використання додаткових джерел фінансування державного бюджету. Такі зміни відображають важливі зрушення в структурі витрат державного бюджету в цілому. Загальні витрати бюджету умовно можна поділити на такі: 1) видатки, що повністю покриваються доходами; 2) видатки, що залишаються непокритими доходами, а тому потребують залучення додаткового ресурсу для їх фінансування; 3) інші витрати державного бюджету, що покриваються виключно на основі залучення додаткового (до обсягу мобілізованих доходів) ресурсу.

Додаткові витрати в рамках фінансування державного бюджету покриваються на основі фінансового ресурсу, що залучається з використанням джерел, відмінних від забезпечення дохідної бази, і потребують впровадження особливих механізмів їх реалізації. До їх складу відносяться: 1) джерела, що прямо не пов'язані з проведенням бюджетних операцій (прикладом можуть бути надходження від приватизації державного майна); 2) залучення коштів шляхом проведення операцій з бюджетними активами, які використовуються для підтримки ліквідності державного бюджету (відкриття коштів з депозитів у банках), отримання додаткового ресурсу внаслідок продажу урядом цінних паперів, що перебувають у його управлінні; 3) залучення ресурсу на основі розміщення державних боргових інструментів (на внутрішньому фінансовому ринку, міжнародних ринках капіталу); 4) отри-

¹² Бюджетний кодекс України, ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

¹³ Перелік і показники таких операцій містяться в Додатку № 2 «Фінансування державного бюджету» до закону України про державний бюджет на визначений бюджетний рік.

мання фінансових ресурсів на основі кредитних угод від зарубіжних партнерів; 5) залучення коштів з інших джерел (з єдиного казначейського рахунку, інших бюджетів, бюджетних фондів).

Згідно з нормативними документами України, до основних джерел фінансування державного бюджету відносяться¹⁴:

- кошти, отримані від розміщення державних запозичень як на внутрішньому, так і на зовнішньому фінансових ринках;
- кошти, залучені на основі проведення приватизації державного майна;
- ресурс, одержаний від повернення державних коштів з депозитів у банках;
- надходження, отримані внаслідок продажу цінних паперів;
- вільний залишок бюджетних коштів;
- тимчасово вільні кошти єдиного казначейського рахунку.

Крім того, погашення державних запозичень включається до складу додаткових витрат, що здійснюються в рамках фінансування державного бюджету, проте вони не відносяться до витрат з покриття видатків державного бюджету. Такі витрати характеризуються певними особливостями: включаються до складу державного бюджету лише на суму, що підлягає погашенню протягом поточного бюджетного періоду. В разі прийняття середньо- і довгострокових запозичень платежі з погашення державної заборгованості поділяються на визначені умовами кредитних угод частини й відносяться до витрат державного бюджету протягом декількох бюджетних періодів. Погашення державних запозичень, як правило, не здійснюється за рахунок мобілізованих до державного бюджету доходів, а потребує залучення коштів з інших джерел, передбачених умовами фінансування державного бюджету. При цьому витрачання коштів на покриття державних запозичень не враховується при вирішенні проблем збалансування державного бюджету, але впливає на інші показники його виконання.

Таким чином, за умов зведення бюджету з дефіцитом процес виконання державного бюджету зазнає значних змін, які не обмежуються зростанням обсягу видатків, а передбачають передання їх частини до складу фінансування державного бюджету. Проведення таких операцій відзначається цілим рядом особливостей. Так, до їх складу відносяться: перенесення частини видатків, не покритих доходами, до витрат, що здійснюються в рамках фінансування державного бюджету; впровадження їх ресурсного забезпечення, що має суттєві відмінності від дохідної частини бюджету; застосування джерел фінансування надходжень, що не відносяться до наповнення доходів бюджету; впровадження особливих механізмів та інструментів мобілізації таких додаткових надходжень для формування ресурсної бази з метою покриття таких витрат.

У довоєнний період в Україні переважна частина надходжень у рамках фінансування державного бюджету направлялася на погашення запозичень,

¹⁴ Бюджетний кодекс України, ст. 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

Таблиця 2. Динаміка планових показників загального обсягу витрат у рамках фінансування державного бюджету, млрд грн

Показники	2022	2023	2024	2025
Загальний обсяг витрат	1890,46	2466,06	2414,36	2332,00
Частка в загальній сумі, %	100	100	100	100
Погашення державних запозичень	393,22	455,71	568,27	691,37
Частка в загальній сумі, %	20,80	18,48	23,54	29,65
Покриття дефіциту державного бюджету	1497,24	2010,35	1846,09	1640,63
Частка в загальній сумі, %	79,20	81,52	76,46	70,35

Джерело: складено автором за: Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України № 1928 від 02.12.2021 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України № 2710-IX від 03.11.2022 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>; Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України № 3460-IX від 09.11.2023 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>; Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України № 4059-IX від 19.11.2024 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

а на покриття видатків, віднесених до складу бюджетного дефіциту, припала незначна їх частка. За підсумками 2019 р., загальний обсяг витрат у рамках фінансування державного бюджету України становив 426,21 млрд грн. На погашення запозичень було направлено 345,21 млрд грн (80,99 %), а покриття бюджетного дефіциту склало 80,99 млрд грн (19,00 %). На зміну обсягу бюджетних коштів було також використано 0,04 млрд грн¹⁵.

У період війни мали місце досить значні зміни обсягів і структури витрат у рамках фінансування державного бюджету України (табл. 2). Так, з початком війни відбулося різке зростання загального обсягу витрат на фінансування державного бюджету, і лише з 2024 р. їх сума набула тенденції до зниження. Погашення державних запозичень за обсягами демонструвало зростання, проте до 2023 р. відбувалося зниження частки фінансового ресурсу, направлено на покриття державних позик. Лише з 2024 р. такі показники почали збільшуватися, проте у 2024—2025 рр. вони залишаються у 2,5—2,7 рази нижчими, ніж у 2019 р. Мала місце тенденція до значного зростання показників витрат на покриття бюджетного дефіциту. У 2022 р. (за плановими показниками) було передбачено збільшення їх обсягів (відносно фактично досягнутої суми у 2019 р.) у 18,49 разу. Частка ж у загальних витратах у 2022 р. відзначалася зростанням з 19,94 до 79,20 %. Така тенденція тривала й у 2023 р., і тільки з 2024 р. окреслилися зміни в бік її зниження. За підсумками 2019 р. загальний обсяг ресурсу, залученого для забезпечення витрат в рамках фінансування державного бюджету, стано-

¹⁵ Бюджет України 2019. Статистичний збірник. Київ, Міністерство фінансів, 2020. 298 с. С. 167. URL: [https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf)

вив 426,72 млрд грн. На основі розміщення запозичень було отримано 425,70 млрд грн (99,88 %), за рахунок надходжень від приватизації державного майна — 0,55 млрд грн (0,12 %).

Таким чином, у період війни відзначається різке зростання показників дефіциту державного бюджету, що призводить до збільшення бюджетних витрат. Проте за вузької бази доходів, що була мобілізована до бюджету, значна частина видатків (у 2019 р. — 80,99 млрд грн, або 19,00 % загальної суми витрат) не забезпечувалася належним обсягом доходів і була віднесена до бюджетного дефіциту. За плановими показниками, у 2022 р. відзначалося збільшення дефіциту до 1427,94 млрд грн (79,22 % загального обсягу витрат). Показники видатків, передані до покриття ресурсом, залученим у складі фінансування державного бюджету, виявили тенденцію до зростання в 4,7 разу. Утримання високих рівнів таких співвідношень продовжувалось і в наступні роки (2023—2025).

Витрати в рамках фінансування державного бюджету покриваються з використанням ресурсів, що мобілізуються завдяки отриманню коштів з використанням інструментів, які не відносяться до боргових (надходження від приватизації державного майна, фінансування на основі проведення активних операцій у рамках державного бюджету). Іншою складовою залучення ресурсу до фінансування державного бюджету є отримання коштів на основі розміщення державних боргових зобов'язань (на внутрішньому фінансовому ринку, міжнародних ринках капіталу, а також з використанням кредитних угод із зарубіжними партнерами). Переважна частина витрат у рамках фінансування державного бюджету покривається ресурсом, отриманим від розміщення державних запозичень.

У довоєнний період обсяги видатків державного бюджету (з урахуванням кредитування) на 90—95 % покривалися за рахунок доходів, а дефіцит бюджету сягав близько 7—8 % загального обсягу видатків і приблизно 8—9 % мобілізованих до бюджету доходів. За таких умов не відзначалося різкого збільшення витрат бюджету, які б для їх забезпечення вимагали залучення значних обсягів додаткового фінансового ресурсу. Основною частиною витрат (у рамках фінансування державного бюджету) були погашення державних запозичень, терміни яких наставали протягом бюджетного періоду. Натомість витрати на покриття дефіциту державного бюджету були відносно невисокими. Зокрема, за підсумками виконання державного бюджету у 2019 р., його видатки, що покривалися доходами, досягли 92,5 %, а до дефіциту було віднесено 7,5 % загального обсягу видатків. Основною ж частиною витрат, що здійснювалися понад досягнуті обсяги доходів, стало погашення державних запозичень (80,99 % додатково залучених до бюджету коштів).

Отже, формування витрат державного бюджету та їх розподіл у довоєнний період відзначалися такими особливостями: 1) переважна (80—90 %) частина видатків державного бюджету покривалася за рахунок залучених доходів; 2) показники витрат тієї частини бюджету, що вимагала додаткового (понад обсяг залучених доходів) фінансування, була відносно незначною

Таблиця 3. Динаміка планових показників обсягу фінансового ресурсу, направлено на покриття витрат у межах фінансування державного бюджету, у 2022—2025 рр., млрд грн

Показники	2022	2023	2024	2025
Загальний обсяг фінансового забезпечення витрат	1890,56	2466,06	2414,36	2331,99
Частка в загальній сумі, %	100	100	100	100
Кошти, залучені на основі розміщення запозичень	1879,56	2458,09	2410,13	2325,70
Частка в загальній сумі, %	99,42	99,68	99,82	99,73
Надходження від приватизації	8,00	6,00	4,00	3,2
Частка в загальній сумі, %	0,42	0,24	0,17	0,14
Кошти від проведення активних операцій	3,00	1,97	0,23	3,09
Частка в загальній сумі, %	0,16	0,08	0,01	0,13

Джерело: складено автором за: Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України № 1928 від 02.12.2021 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>; Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України № 2710-IX від 03.11.2022 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>; Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України № 3460-IX від 09.11.2023 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>; Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України № 4059-IX від 19.11.2024 р. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

(до 10—15 %); 3) лівова частка додаткового фінансування бюджету припадала на погашення державних запозичень; 4) відносно незначними (до 15 %) були витрати на покриття дефіциту державного бюджету.

За підсумками виконання державного бюджету України у 2019 р., переважна (99,88 %) частина ресурсу, залученого для покриття витрат у рамках додаткового розділу бюджету, була мобілізована шляхом розміщення державних запозичень. Показники надходжень від приватизації державного майна залишалися незначними (0,13 % загального обсягу надходжень). Кошти від проведення активних операцій не використовувалися для фінансування витрат додаткового бюджету¹⁶.

Під час війни відбулися значні зміни показників покриття витрат у рамках фінансування державного бюджету (табл. 3).

Протягом 2022—2023 рр. за плановими показниками відбувалося значне зростання загального обсягу фінансового забезпечення витрат у рамках фінансування державного бюджету. За підсумками 2022 р., загальний обсяг фінансового забезпечення додаткового бюджету зріс (відносно показника 2019 р.) у 4,44 разу. Лише з 2024 р. мало місце його незначне зниження. Водночас структура залученого ресурсу не зазнала відчутних змін.

¹⁶ Бюджет України 2019. Статистичний збірник. Київ, Міністерство фінансів, 2020. 298 с. С. 167. URL: [https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf)

Переважна (більше 99 % загальної суми) сума коштів була отримана від розміщення державних запозичень. Невеликою виявилася й частка ресурсу, мобілізованого від проведення приватизації державного майна, отже, також слід ураховувати, що такі показники мають тенденцію до зниження. Незначними були і надходження від проведення активних операцій.

Таким чином, у період війни відбуваються досить вагомні зміни в плані виконання державного бюджету України (як його витратної частини, так і її ресурсного забезпечення). Відзначається різке збільшення витрат, які не покриваються мобілізованими доходами, що вимагає їх передання до покриття ресурсом, залученим з інших джерел. Має місце зростання обсягу заміщення витрат, що здійснюються за рахунок доходів, витратами, покриття яких потребує додаткового фінансування (понад мобілізовані доходи). Відчутно змінюється і структура витрат у межах фінансування бюджету. Зростання обсягів погашення державних запозичень супроводжується зниженням їх частки відносно загального обсягу витрат. Водночас різко зростають показники витрат, викликаних зведенням бюджету з дефіцитом, та їх частки в загальному обсягу витрат додаткового бюджету.

Залучення коштів на основі державних запозичень відчутно впливає на динаміку макроекономічних показників, обсяги державної заборгованості, видатки з обслуговування позик, тому різке збільшення ресурсу на основі державних запозичень вимагає впровадження програм стримування ризиків проведення таких операцій і коригування боргової політики. У свою чергу, перегляду потребують і питання використання джерел неборгового фінансування державного бюджету (в разі дотримання умов продовження підтримки розвитку економіки і вирішення соціальних завдань у період війни).

За визначенням науковців, управління бюджетними операціями має націлюватися на дотримання балансу між використанням бюджетного дефіциту для стимулювання економічного зростання і забезпеченням фіскальної відповідальності органів державного управління щодо підтримки економічної стабільності в довгостроковій перспективі¹⁷. Отримання фінансового ресурсу на неборговій основі передбачає використання залишків коштів бюджету, отримання активів від продажу державного майна (об'єктів приватизації), продажу (пред'явлення) цінних паперів, що перебувають у державній власності, повернення бюджетних коштів з депозитів. Водночас слід ураховувати, що отримання ресурсу на неборговій основі має межі, які визначаються наявністю об'єктів приватизації, обсягами цінних паперів, що можуть бути продані, величиною вкладів на депозити. У період війни відзначається значне ускладнення залучення фі-

¹⁷ The Impact of Deficit Spending on Government Budgets: A Guide for Public Financial Management Professionals. *FreeBalance*. 2023. URL: <https://freebalance.com/en/blog/economic/the-impact-of-deficit-spending-on-government-budgets-a-guide-for-public-financial-management-professionals/> (дата звернення: 28.04.2025).

нансових ресурсів до фінансування державного бюджету, тому для його виконання було розширено обсяги державних запозичень і внесено значні зміни до їх структури.

Бюджетний дефіцит є руйнівним, коли він збільшує державний борг і підриває стійкість витрат уряду. Допущення ж високих рівнів інфляції підриває реальну вартість державного боргу і ринкову вартість раніше розміщених державних боргових зобов'язань (з фіксованою процентною ставкою)¹⁸.

Обмеження бюджетного дефіциту може здійснюватися на основі впровадження цілого ряду механізмів, а саме:

- стримування зростання видатків державного бюджету і покращення їх структури (за умови обмеження видатків, що прямо не направлені на досягнення прийнятих цілей у проведенні бюджетної політики);
- упровадження програм збільшення обсягів доходів державного бюджету, що є фактором зменшення обсягів не покритих доходами видатків;
- стримування зростання обсягів бюджетного дефіциту шляхом коригування застосування фіскальних правил;
- використання механізмів обмеження впливу негативних змін макроекономічних показників на динаміку бюджетних агрегатів.

У Бюджетному кодексі України (ст. 11) зазначається, що джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту державного бюджету, відображаються в Класифікації фінансування державного бюджету. Слід також звернути увагу на положення, що затвердження бюджету з дефіцитом дозволяється лише в разі наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету (ст. 14). При цьому регламентується допущення граничного рівня бюджетного дефіциту. Передбачено також, що у випадку зменшення показників джерел фінансування державного бюджету певного типу (порівняно з визначеним законом) допускається збільшення обсягу джерел фінансування іншого типу (за умов граничного рівня річного дефіциту державного бюджету (ст. 15)).

Водночас виявилася необхідність у збільшенні обсягів дефіциту державного бюджету для використання додаткових джерел фінансування частини видатків і погашення кредитів, не покритих бюджетними доходами. Такі зміни вимагали збільшення витрат у складі фінансування державного бюджету. Оскільки ж такі підходи стримувалися прийнятими фіскальними правилами, то необхідним стали зміни нормативного регулювання динаміки показників бюджетного дефіциту. Значних трансформацій потребували також обсяги і структура витрат у межах фінансування державного бюджету.

Для вирішення окреслених завдань доцільно запровадити механізми відновлення податкових і неподаткових надходжень, а також провести опе-

¹⁸ Bléjer M. The Deficit as an Indicator of Government Solvency: Changes in Public Sector Net Worth. *IMF eLIBRARY*. 1991. Sep 15. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557751928/ch013.xml> (дата звернення: 28.04.2025).

рації з капіталом у бік їх збільшення. Впровадження таких механізмів дозволить утримати критичний рівень бюджетних витрат та їх ресурсне забезпечення без надмірного перевищення критичних рівнів фінансової стабільності й боргової стійкості. Доцільно також збільшити фінансування державних запозичень з внутрішніх джерел, запровадити програми поступового заміщення фінансової допомоги від зарубіжних партнерів використанням ринкових механізмів із залучення ресурсу на міжнародних фінансових ринках.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах зведення державного бюджету з дефіцитом стало основним напрямом управління публічними фінансами в переважній більшості країн світу. В Україні допущення дефіциту державного бюджету відзначається протягом багатьох останніх років, а в період війни його показники значно збільшуються з метою фінансового забезпечення заходів протидії воєнній агресії РФ і подолання її руйнівних наслідків.

Визначення змісту поняття «дефіцит державного бюджету» в науковій літературі й нормативних документах відображає кількісні підходи (перевищення обсягу видатків над доходами) і не містить положень щодо тих якісних змін, які відбуваються в управлінні бюджетними операціями. Фактично дефіцит державного бюджету відображає недостатність мобілізованих доходів для покриття запланованого обсягу видатків. Водночас прийняття бюджету з дефіцитом передбачає (як невід'ємну й обов'язкову умову) забезпечення додаткового фінансового ресурсу (понад обсяги залучених доходів) для збалансування витратної і ресурсної частин державного бюджету.

Дефіцит державного бюджету недоцільно відносити лише до негативних факторів розвитку державних фінансів. За умов його виваженого застосування він стає фактором позитивних впливів на стан економічного розвитку і виконання соціальних завдань. Використання важелів дефіциту бюджету набуває важливого значення в разі виникнення надзвичайних або непередбачених ситуацій, які потребують негайного реагування на основі розширення державних функцій.

Прийняття бюджету з дефіцитом передбачає внесення якісних змін до процедур виконання бюджетних витрат. Частина видатків (з урахуванням кредитування), не покритих доходами, передається до складу фінансування державного бюджету. Покриття додаткових витрат (понад тієї частини, що забезпечується доходами) здійснюється на основі отримання коштів понад мобілізовані доходи, які залучаються з використанням механізмів фінансування, відмінних від тих, що забезпечують формування дохідної частини державного бюджету. До їх складу відносяться продаж державних активів (що перебувають в управлінні уряду), відкликання бюджетних коштів з депозитів, розміщення державних запозичень, отримання ресурсу з єдиного казначейського рахунку, впровадження інших операцій.

Відбувається заміщення дохідної бази, необхідної для покриття видатків, ресурсом, мобілізованим у межах фінансування державного бюджету. Такі зміни передбачають використання нових механізмів та інструментів мобілізації додаткових надходжень для формування ресурсної бази, призначеної на покриття таких витрат.

У період війни відзначаються досить значні зміни в обсягах і структурі витрат у рамках фінансування державного бюджету України. Має місце різке збільшення витрат, які не покриваються мобілізованими доходами, що вимагає передання їх зрислої частини до покриття ресурсом, залученого з використанням інших джерел. Для цього використовуються кошти, що надійшли на неборговій основі, а також від емісії державних запозичень. Переважні обсяги витрат у рамках фінансування державного бюджету покриваються ресурсом, отриманим від розміщення державних позик. Незначною виявилася й частка коштів, мобілізованих від проведення приватизації державного майна, а також надходжень від здійснення активних операцій у межах державного бюджету.

Неборгове фінансування дефіциту державного бюджету передбачає використання залишків коштів бюджету, накопичених протягом минулих періодів, отримання активів на основі продажу державного майна (об'єктів приватизації), реалізації (пред'явлення) цінних паперів, що перебувають під контролем органів державного управління, повернення бюджетних коштів з депозитів. Використання таких механізмів дозволяє утримувати рівень бюджетних витрат, а також їх ресурсне забезпечення без допущення надмірного перевищення критичних рівнів фінансової стабільності й боргової стійкості в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Марченко, С. (2022). Стратегічне управління державними фінансами: євроінтеграційний курс, міжнародні тренди, національні особливості. *Фінанси України*. № 1. С. 7—26. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.01.007>
- Єфименко, Т. (2023). Управління державними фінансами в період воєнного стану та повоєнної відбудови України: науковий супровід трансформації. *Фінанси України*. № 1. С. 7—25. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.01.007>
- Гасанов, С. (2023). Фіскальна позиція України в умовах внутрішніх і зовнішніх шоків. *Фінанси України*. № 12. С. 7—26. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.12.007>
- Лютий, І. (2020). Фінансова політика: сучасні виклики та суперечності реалізації в Україні. *Фінанси України*. № 5. С. 50—62. <https://doi.org/10.33763/finukr2020.05.050>
- Богдан, Т., Богдан, І. (2023). Бюджетні дефіцити і державний борг України під впливом шоків пандемії та повномасштабної агресії. *Фінанси України*. № 5. С. 7—29. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.05.007>
- Hasan, Z. (2019). Deficit financing in developing countries: Applications and consequences. MPRA. 17 p. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/94349/1/MPRA_paper_94349.pdf
- Радіонов, Ю. (2023). Пріоритети бюджетної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Фінанси України*. № 9. С. 24—47. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.09.024>

- Буряченко, А., Болдова, А., Москаленко, Н. (2023). Фінансування дефіциту державного бюджету: маневреність у контексті управління державним боргом. *Економіка та суспільство*. (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-31>
- Mian, A., Straub, L., Sufi, A. (2022). A Goldilocks Theory of Fiscal Deficits. NBER Working Paper Series. 79 p. <https://doi.org/10.3386/w29707>

Надійшла 18.03.2025

Прорецензована 07.04.2025

Доопрацьована 15.04.2025

Підписана до друку 22.04.2025

REFERENCES

- Marchenko, S. (2022). Strategic public finance governance: European integration course, international trends, national peculiarities. *Finance of Ukraine*. No. 1. P. 7-26. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.01.007> [in Ukrainian].
- Iefymenko, T. (2023). Public Financial Management in martial time and post-war reconstruction of Ukraine: scientific support of transformations. *Finance of Ukraine*. No. 1. P. 7-25. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.01.007> [in Ukrainian].
- Gasarov, S. (2023). Ukraine's fiscal position in the face of internal and external shocks. *Finance of Ukraine*. No. 12. P. 7-26. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.12.007> [in Ukrainian].
- Ljutyj, I. (2020). Financial policy: modern challenges and contradictions of implementation in Ukraine. *Finance of Ukraine*. No. 5. P. 50-62. <https://doi.org/10.33763/finukr2020.05.050> [in Ukrainian].
- Bohdan, T., Bohdan, I. (2023). Budget deficits and public debt of Ukraine under the shocks of pandemic and military aggression. *Finance of Ukraine*. No. 5. P. 7-29. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.05.007> [in Ukrainian].
- Hasan, Z. (2019). Deficit financing in developing countries: Applications and consequences. MPRA. 17 p. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/94349/1/MPRA_paper_94349.pdf
- Radionov, Yu. (2023). Priorities of budget policy under martial law and post-war recovery of Ukraine. *Finance of Ukraine*. No. 9. P. 24-47. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.09.024> [in Ukrainian].
- Buriachenko, A., Boldova, A., Moskalenko, N. (2023). Financing the state budget deficit: maneuverability in the context of state debt management. *Economy and Society*. (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-31> [in Ukrainian].
- Mian, A., Straub, L., Sufi, A. (2022). A Goldilocks Theory of Fiscal Deficits. *NBER Working Paper Series*. 79 p. <https://doi.org/10.3386/w29707>

Received on March 18, 2025

Reviewed on April 7, 2025

Revised on April 15, 2025

Signed for printing on April 22, 2025

Vasyl Kudriashov, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Head of the Public Financial Management Department
Research Financial Institute of the Academy of Financial Management
38, Mykolya Mikhnovskoho Blvd, Kyiv, 01014, Ukraine

STATE BUDGET DEFICIT
AND THE SOURCES OF ITS COVERAGE

Analysis of the budget deficit requires clarification of approaches to its content and application in the implementation of fiscal policy. The author has developed conceptual approaches to defining the concept of state budget deficit, its use in managing budget operations, securing a resource base to cover it, as well as the features of financing the budget deficit in Ukraine. The growth of state budget deficit indicators requires its coverage based on raising additional funds (over the revenue base) to balance the expenditure and resource parts of the state budget.

In wartime, spending considerably increase and radical changes are made to its structure, which requires going beyond the revenue base to cover expenditures and using budget deficit mechanisms. To increase the resource to finance spending, state budget financing operations are intensified.

The increase in the deficit involves making changes to the structure of state budget expenditures, transferring part of them to the budget financing, as well as raising additional funds (over the amount of revenues) to balance the expenditure and resource parts of the state budget.

When budget deficit is run, the revenue base necessary to cover expenditures is substituted with funds mobilized in connection with state budget financing. A significant share of the expenditures is covered with resources obtained from the placement of government bonds, and only part of them — with revenues from the privatization of state property and active operations within the state budget. Due to the introduction of such mechanisms exceeding critical levels of financial stability and debt sustainability in Ukraine during the war was avoided.

Keywords: *state budget deficit; budget expenditures; budget spending; state budget revenues; resource base for covering the budget deficit; state borrowings; non-debt sources of covering the budget deficit.*